Przegląd rybołówstw bałtyckich

Opracowanie organizacji pozarządowej MSC Polska

Warszawa, 26 marca 2020

Spis treści

Charakterystyka 2
Zarządzanie 3
Dorsz 5
Przyczyny upadku rybołówstwa dorszowego 7
Rybołówstwa bałtyckie w Programie MSC 7

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Przegląd rybołówstw bałtyckich

Charakterystyka

Morze Bałtyckie jest słonawym morzem śródlądowym, otoczonym niemal całkowicie przez ląd, a z sąsiadującym Morzem Północnym łączy go kilka wąskich, płytkich cieśnin. W Morzu Bałtyckim łowią floty dziewięciu otaczających je krajów: Polski, Niemiec, Danii, Szwecji, Finlandii, Estonii, Łotwy, Litwy oraz Rosji. Jego zasoby są więc w znakomitej większości wykorzystywane przez kraje należące do Unii Europejskiej, podlegające pod unijną Wspólną Politykę Rybołówstwa, która kształtuje zarządzanie rybołówstwem w regionie.

Bałtyk, ze względu na warunki środowiskowe (m.in. niskie zasolenie, zależność od wlewów słonych wód atlantyckich) jest morzem o ograniczonej produktywności. Spowodowane jest to dużą fluktuacją okresową zasobów, zależnością połowów komercyjnych od jedynie kilku najważniejszych gatunków ryb (dorsza, śledzia, szprota) czy szczególną wrażliwością akwenu na negatywne skutki postępujących zmian klimatu. Maksymalne połowy w historii osiągały około 1 mln ton rocznie. Było to wynikiem bardzo dobrych zasobów dorszy i śledzi w latach 1973-1985 oraz nagłego wzrostu nakładu połowowego i rozwoju technik połowowych.

Obecnie, w Bałtyku łowi się rocznie ponad 600 tysięcy ton ryb i owoców morza. Komercyjne połowy obejmuje jedynie kilka gatunków ryb, głównie śledzie, szproty i dorsze (te trzy gatunki stanowią ponad 95% wszystkich połowów w Morzu Bałtyckim). Innymi gatunkami ryb o lokalnym znaczeniu gospodarczym są na przykład gładzica, stornia (flądra), zimnica, skarp, sandacz, sielawa, sieja, łosoś, węgorz i troć.
Na Bałtyku operuje blisko 6000 statków rybackich. Największą flotą rybacką pod względem liczby statków (łodzi i kutrów) dysponują Estonia (1587) i Finlandia (1469), najmniejszą zaś Litwa (84) i Rosja (53)[1].

[1] Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF): The 2019 Annual Economic Report on the EU Fishing Fleet (STECF 19-06), Carvalho, N., Keatinge, M. and Guillen Garcia, J. editor(s), EUR 28359 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92- 76-09517-0, doi:10.2760/911768, JRC117567.

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Polskie rybołówstwo dzieli się na dwa podstawowe sektory: rybołówstwo bałtyckie (przeważająca część floty pod względem ilości jednostek – 825[2]) oraz rybołówstwo dalekomorskie, operujące na wodach Północno-Wschodniego Atlantyku oraz na Południowym Pacyfiku (flota ta liczy dwa statki rybackie – Polonus i Annelies Ilena). Warto zaznaczyć, że polskie połowy dalekomorskie są częścią międzynarodowych grup rybackich, które w swojej strategii wpisane mają zrównoważone połowy, co potwierdzają Certyfikaty Zrównoważonego Rybołówstwa MSC (m.in. dla połowów dorsza, dorsza czarnego, śledzia atlantyckiego, krewetki arktycznej, ostroboka). Więcej na stronie www.msc.org.

Zarządzanie

W przypadku dziesięciu najważniejszych z punktu widzenia przemysłu stad ryb w Morzu Bałtyckim połowy są limitowane tzw. całkowitymi dopuszczalnymi połowami (ang. TAC – *total allowable catch*). Co roku pod koniec maja, Międzynarodowa Rada Badań Morza[3] publikuje doradztwo naukowe w sprawie limitów połowowych, czyli ile można w sposób zrównoważony wyłowić ryb z danego stada by go nie przełowić.

[2] Raport roczny dotyczący działań zmierzających do osiągnięcia równowagi pomiędzy zdolnością połowową a wielkością dopuszczalnych połowów za okres od dnia 1 stycznia do dnia 31 grudnia 2018 r. Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej. Dostęp: 09/03/2020

[3] Międzynarodowa Rada Badań Morza (ang. *ICES – International Council for the Exploration of the Sea*) jest organem międzyrządowym, doradza m.in. Komisji Europejskiej w sprawie zarządzania zasobami ryb. Na swojej stronie internetowej publikuje również popularne doradztwo z podziałem na gatunki ryb i regiony. (ices.dk)

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl

Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Rysunek 1: Morze Bałtyckie i obszary ICES https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/control/who_does_what/baltic_sea_authorities_pl

Na podstawie tego doradztwa Komisja Europejska przygotowuje wstępną propozycję limitów połowów. Ostatecznie, o tym, ile maksymalnie wyłowią w danym roku rybacy decyduje Rada Ministrów ds. Rybołówstwa, która spotyka się podczas październikowej sesji by negocjować limity połowowe. Są one potem rozdzielane pomiędzy państwa członkowskie w formie kwot krajowych.

Box 1: Stada ryb w Morzu Bałtyckim

Ze względu na występujące różniące genetyczne i biologicznie wyodrębniono stada dla niektórych gatunków, obszar wstępowania definiują rejony ICES – mapa):

- Dorsz – stado wschodnie (25-32) i zachodnie (22-24). Granicę ich występowania stanowi wyspa Bornholm, na zachód od niej występuje mniejsze, zachodnie stado dorsza, na wschód – większe, wschodnie stado.
- Śledź – stado zachodnie (22-24), stado centralne (25-29,32) stado w Zatoce Botnickiej (30-31) oraz stado w Zatoce Ryskiej (28.1)
- Łosoś – stado centralne (22-31)
- Dla gładzicy i szprota zdefiniowano jedno stado dla Morza Bałtyckiego (22-32)

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Najwięcej poławiają: Finlandia (154 505 ton, głównie śledzie i łososie), Polska (138 141 ton, głównie śledzie i szproty) i Szwecja (120 354 ton, głównie śledzie i łososie). Najwięcej w Bałtyku poławia się tzw. ryb pelagicznych, czyli śledzi (338 811 ton), które stanowią ponad połowę wszystkich wyładunków, oraz szprotów (253 361 ton)[4]. Najczęściej stosowane narzędzia połowowe to, w przypadku szprotów i śledzi - włoki pelagiczne, w przypadku dorszy i ryb płaskich - włoki denne i sieci skrzelowe (stawne).

Rysunek 2: Przydział % ogólnej kwoty połowowej na poszczególne państwa członkowskie UE. Opracowanie własne MSC Polska

Dorsz

Dziesięć lat temu sytuacja wyglądała inaczej. Nie śledź czy szprot, a dorsz stanowił główne źródło zysków dla rybaków poławiających na Morzu Bałtyckim. Ze względu na zmniejszające się kwoty oraz pogorszenie kondycji dorszy, dziś jest ich mniej i są mniejsze, a więc osiągają niższą cenę w skupie.

[4] Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries (STECF): The 2019 Annual Economic Report on the EU Fishing Fleet (STECF 19-06), Carvalho, N., Keatinge, M. and Guillen Garcia, J. editor(s), EUR 28359 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019, ISBN 978-92- 76-09517-0, doi:10.2760/911768, JRC117567.

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Dorsz jest kluczowym gatunkiem dla ekosystemu Morza Bałtyckiego a przez dekady, zwłaszcza jego wschodnie stado, stanowiło podstawę rybołówstwa w regionie. Na początku lat 80-tych, w "złotym okresie" połowów dorszowych, polscy rybacy wyciągali w sieciach ponad 120 tysięcy ton tej ryby rocznie. Sytuacja była tak dobra, że przez lata w ogóle nie ustalano limitów połowowych na dorsze. Wydawało się wtedy, że nie jest to potrzebne. Uśpiona czujność i intensywna eksploatacja stad dorszy szybko doprowadziło do jego przełowienia[5], co w połączeniu ze zmieniającymi się warunkami środowiskowymi doprowadziło w końcu do zapaści dorszowego dobrobytu. Dziesięć lat później w 1991 roku, łowiono już tylko nieco ponad 25 tysięcy ton, a dziś połowy na wschodnim stadzie dorsza zostały niemal całkowicie wstrzymane ze względu na krytyczny stan stada[6].

Biorąc pod uwagę jego znaczenie dla rybołówstwa na Morzu Bałtyckim, nic dziwnego, że dorsz często okazuje się głównym punktem spornym podczas dyskusji na temat polityki rybołówstwa i zarządzania rybołówstwem na forach krajowych i międzynarodowych.

Box 2: Wpływ stad dorsza na zasoby śledzia i szprota, i odwrotnie

Wiele gatunków w Bałtyku oddziałuje na siebie nawzajem i jest od siebie zależnych. Dorsze zjadają szproty i śledzie, szproty i śledzie za to zjadają ikrę dorszową a nawet małe dorsze. Tworzy to ciekawą dynamikę, gdyż wielkość stad dorsza wpływa na wielkość stad śledzia oraz szprota, i odwrotnie - rosnąca populacja szprota i śledzia oznacza więcej pokarmu dla dorsza i większe możliwości ekspansji, lecz jednocześnie powoduje zwiększoną presję na ikrę dorszy. Zachwianie tej równowagi w którąkolwiek ze stron wpływa na wszystkie elementy ekosystemu.

[5] Przełowienie to globalny problem środowiskowy. Oznacza łowienie zbyt dużej ilości ryb, więcej niż powstaje w wyniku tarła, co prowadzi do kurczenia stada. Nadmierny spadek biomasy stada może doprowadzić do jego załamania i barku możliwości utrzymania populacji na zdrowym poziomie. W takim przypadku zagrożona jest nie tylko przyszłość ryb, ale i rybaków.

[6] Dla wschodniego stada dorsza wprowadzono zakaz połowów ukierunkowanych, pozostała jedynie niewielka kwota (2000 ton dla całego Bałtyku) na tzw. przyłów. Oznacza to, że nie można wypływać celem łowienia dorszy ze wschodniego stada, ale jeżeli przy połowach innych gatunków (np. storni) w sieciach pojawią się niewielkie ilości dorszy jako przyłów, rybacy nadal mogą prowadzić połowy. Gdyby nie to, dorsz stałby się tzw. „gatunkiem dławiącym" – czyli gatunkiem objętym niską (lub zerową) kwotą, która – gdy zostanie wyczerpana – może zmusić statek do zaprzestania połowów, nawet jeśli wciąż przysługują mu kwoty na inne gatunki.

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl

Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Przyczyny upadku rybołówstwa dorszowego

Oprócz przełowienia, czyli nadmiernego wykorzystania zasobu, do zapaści rybołówstwa dorszowego doprowadził szereg czynników, negatywnie wpływających na stan populacji dorszy między innymi:

- bardzo szybki wzrost biomasy szprotów w latach 90-tych, szproty żerują na ikrze dorszowej;
- ustanie regularnych wlewów słonych i natlenionych wód atlantyckich do Bałtyku, które znacznie poprawiały warunki bytowe dorszy;
- powstawanie i rozprzestrzenianie się stref beztlenowych;
- rozprzestrzenianie się gwałtownie pasożytów, których obecność obniża kondycję i zwiększa śmiertelność dorszy;
- problemy z dostępnością bazy pokarmowej – migracje szprota na północ oraz brak analogicznych migracji dorszy, które koncentrują się w południowej części Bałtyku i nie podążają za szprotami;
- selektywne wyławianie największych osobników, mających dużą wartość w rybołówstwie, ale również dla populacji – im większy dorsz, tym więcej składa ikry;
- zmiany klimatu, powodujące stopniowe ocieplanie się wód Morza Bałtyckiego.

Obszerny artykuł na temat historii dorszowej zapaści został zamieszony na stronach Morskiego Instytut Rybackiego.

Rybołówstwa bałtyckie w Programie MSC

Certyfikat Zrównoważonego Rybołówstwa MSC oznacza, że rybołówstwo spełnienia najbardziej uznane na świecie kryterium zrównoważonego rozwoju – Standard Zrównoważonego Rybołówstwa MSC. Standard oparty jest na Kodeksie Odpowiedzialnego Rybołówstwa Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO) i został opracowany we współpracy z grupą międzynarodowych ekspertów, naukowców, przedstawicieli branży rybnej oraz organizacji pozarządowych z całego świata.

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl

Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Obecnie w Programie MSC są następujące rybołówstwa bałtyckie:

- Łotewskie połowy szprota bałtyckiego (LFPO pelagic trawl sprat[7]), które jako pierwsze połowy szprota otrzymały certyfikat w maju 2017 r. (informacja prasowa)
- Fińskie rybołówstwo bałtyckiego śledzia i szprota (Baltic herring and sprat trawl and trap net fishery[8]), które jako pierwsze w Finlandii otrzymało certyfikat MSC w lipcu 2018 r. (informacja prasowa)
- Łotewskie połowy śledzia i szprota w Zatoce Ryskiej (NZRO Gulf of Riga herring and sprat trawl fishery[9]), które otrzymały certyfikat MSC w styczniu 2020 r.
- Duńskie, szwedzkie, niemieckie i estońskie rybołówstwa śledzia i szprota bałtyckiego (Denmark, Estonia, Germany, Sweden Baltic herring and sprat[10]) przystąpiły do oceny według Standardu Zrównoważonego Rybołówstwa MSC pod koniec 2018 r. a zakończenie procesu spodziewane jest wiosną 2020 roku. (informacja prasowa)

Polskie rybołówstwo bałtyckie również angażuje się w Program MSC. W 2014 r. rozpoczęło proces oceny połowów dorsza. Niestety w związku z pogarszającym się stanem stada, wszystkie połowy dorsza bałtyckiego zostały zawieszone pod koniec 2015 r. Obecnie prowadzone są starania nad uzyskaniem certyfikatu dla polskich połowów pelagicznych (szprota i śledzia) oraz ryb płaskich. Zakończenie obu procesów oceny przewidziane jest pod koniec 2020 r.

[7] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/lfpo-pelagic-trawl-sprat-sprattus-sprattus
[8] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/finland-baltic-herring-sprat/@@view
[9] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/nzro-gulf-of-riga-herring-and-sprat-trawl-fishery/
[10] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/denmark-estonia-germany-sweden-baltic-herring-and-sprat/@@view

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Rysunek 3: Rybołówstwa bałtyckie w Programie MSC

Co warto podkreślić, programem MSC objęte są nie tylko morskie połowy, ale również połowy śródlądowe. W zlewni Morza Bałtyckiego są obecnie certyfikowane 4 rybołówstwa:

- Szwedzkie połowy sandacza na jeziorze Hjalmaren (Lake Hjälmaren pikeperch fish-trap and gillnet[11]), które otrzymały certyfikat już w 2006 r., więcej o tej niezwykłej historii na stronie lake-hjalmaren-stories.msc.org/
- Szwedzkie połowy sandacza na jeziorze Malaren i Vanern (SIC Lake Mälaren and Lake Vänern pikeperch[12]), które otrzymały certyfikat w lipcu 2017 r.
- Estońskie połowy okonia i sandacza na jeziorze Peipus (Lake Peipus perch and pike-perch[13]), które otrzymały certyfikat w listopadzie 2017 r. (informacja prasowa)
- Rosyjskie połowy okonia i sandacza na jeziorze Peipus (Russian Lake Peipus perch and pike-perch[14]), które otrzymały certyfikat w kwietniu 2019 r.

[11] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/lake-hjalmaren-pikeperch-fish-trap-and-gillnet
[12] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/sic-lake-malaren-and-lake-vanern-pikeperch
[13] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/lake-peipus-perch-and-pike-perch
[14] https://fisheries.msc.org/en/fisheries/russian-lake-peipus-perch-and-pike-perch

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl
Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806

Źródła:

1. *Fishbase (fishbase.org)*
2. *Morski Instytut Rybacki (mir.gdynia.pl)*
3. *Międzynarodowa Rada Badań Morza (ices.dk), teksty doradztwa naukowego z roku 2019*
4. *Raport Międzynarodowej Rady Badań Morza BALTIC FISHERIES ASSESSMENT WORKING GROUP (WGBFAS) 2019*
5. *STECF Annual Economic Report 2019*
6. *STECF Annual Economic Report 2018*
7. *STECF Annual Economic Report 2017*
8. *STECF Annual Economic Report 2011*
9. *Ole Bagge, Fritz Thurow, Erik Steffensen & Jesper Bay. 1994. The Baltic cod. Dana, vol. 10, pp. 1-28, 1994*

MSC office in Poland • ul. Rakowiecka 34 / 24 • 02-532 Warszawa • +48 507 078 885 • polska@msc.org • www.msc.org/pl

Company Reg. 3322023 Limited by guarantee. Registered Office: 1-3 Snow Hill, London, EC1A 2DH Registered Charity No. 1066806